

SAKRALNA UMJETNOST ZA TREĆE TISUĆLJEĆE

Istinitost, dobrota, lijepost

Michel Pochet

UDK 246.5 (726)
Pregledni članak

Polazeći od toga da je Bog istinit, dobar i lijep, onda ga treba i tražiti u očitovanjima tih osobina. Auktor pledira da je ljepota najprikladniji put približavanja Bogu u trećem tisućljeću i tu nalazi opravdanje da kršćanska svetišta i danas moraju biti lijepa i skladna ali i odražavati duh vremena. Arhitektov je zadatak da, u suradnji sa svim čimbenicima koji upravljaju i koriste crkvu, vodi računa o umjetničkoj ljepoti crkvenog zdanja, ali i o praktičnoj namjeni.

Nadbiskup Bruxellesa, kardinal Danneels, rekao je u vrijeme jednog kongresa umjetnika doslovce ovako: "Pitam se, nije li lijepost izvrstan put za pronalaženje Boga. Jer Bog je očito istinit, dobar i lijep.

Medjutim, ako je *Bog istinit*, ne vjerujem da bi naši suvremenici lako došli na taj put. Nas vrlo malo zanima istinitost. Pitanje o Bogu stoga je izvanredno važno i odlučno za čovječanstvo, kao i za njegov razvoj. Vrata prema istini otvaraju se uglavnom teško, jer naši suvremenici imaju urođeni smisao za sumnjičavost. Što je istina? Svi smo mi mali Pilati koji se o tome zapitkujemo. Istina nije osobito zanimljiva, ona je nepristupačna, a kada ju netko pronađe, onda mu pripisuju prezahtjevnost i oholost.

Danas je teže doći k Bogu kroz vrata dobrote: da, *Bog je dobar*, što više, on je predobar za mene. Nisam sposoban činiti dobro pa etičnost sada ima značenje vrlo uskih vrata za pristup k Bogu. S obzirom na iskustvo, uvjereni smo, i pomalo se bojimo, da nismo sposobni živjeti etično i čudoredno. Savršeni Bog nas obeshrabruje, istiniti Bog nas nadilazi.

Ali, ako ulazimo kroz *vrata ljepote*, svi otpori nestaju. Iskušajte to s mladima. Govorite li o Bogu kao izvoru istinitosti, kao o velikoj istini: svi pozaspu. Govorite li o Bogu kao primjeru čudoređa, morala: svi su vrlo umorni. Međutim, pokažete li kako je Bog lijep u svojoj Bibliji, u svome stvaranju, u čovjeku, bračnom paru, u Isusu, u umjetničkim djelima, povijesti umjetnosti, u ikonama, renesansnoj umjetnosti, malim romaničkim crkvama, dakle pokažete li im ljepotu koja dolazi od Boga, od Njega koji je ljepota sama, ne tvrdim da će se svi obratiti, ali barem neće biti protivljenja."

U jednom daljnjem razgovoru s kardinalom moglo se ustanoviti kako Crkva nije bila pripremljena pokazati Božju ljepotu, svećenici na studiju nisu dobivali nikakvu estetsku formaciju, gotovo niti jedan teolog nije se zanimao za Boga kao Ljepotu, a oko najsvetijih tajni naše vjere bilo je više ružnoga nego ljepote. Liturgija, pjesme, bogoštovni predmeti i misna odjeća, umjesto da posvjedočuju Božju ljepotu i privuku današnjeg čovjeka, udaljavali su ga.

A zašto su crkve tako neizgledne, vjernici tako tužni i pobožne vjernice tako slabo odjevene? Možda zato što je svetost vrlo često istožnančnica sladunjavosti? Sklad, harmonija, koliko ružnoga se stavlja pod to ime! Sladunjavost je pomiješana s ljupkošću, običnost s odmjerenošću, simetrija s kompozicijom, zanos s dostojanstvom, tvrdoća s redom, krutost s otmjenošću, dosada s jenostavnošću.

Žao mi je što ne nalazim više ljepote tamo gdje ju očekujem. Priznajem, kad ulazim u neku crkvu, ne mogu se zaustaviti u promišljanjima kako bi se tu moglo unijeti više životnosti, više dostojanstva i primjerenosti za naše vrijeme. Crkva nije muzej za možebitna velika djela naših pokojnika, ona je kuća živih osoba.

Prve crkve

Kad je nastajalo kršćanstvo, posvuda su bila razasuta svetišta, jedna od drugih ljepša; neka su bila predmet općeg divljenja. Ipak, prvi kršćani nisu pokušavali oponašati niti nadilaziti ta velika djela. Naprotiv, kad im je bilo moguće napustiti katakombe i graditi zaklone za svoje novo bogoštovlje, gradili su ih po uzoru na svjetovne romanske bazilike, u kojima se odvijala trgovina i različiti sudski postupci, ukratko, to je bila dvorana za susrete. Nova vjera je pripadala cijelom narodu i glavnina bogoštovlja se odvijala u zajedništvu s cijelom crkvenom obitelji, u hodu prema dobrome Bogu koji je bliz svakom čovjeku.

To je bio odlučan zaokret. Nije se tu više odvijala predstava krvnih žrtava, nije to više bio ograđen prostor namijenjen samo posebnim tajnim događajima, to je bila kuća Božja. Već sada je sklopljen vječni savez između Boga i ljudi, a Sin Božji nosi ime Emanuel: Bog s nama.

Kršćani nisu gradili svetišta da bi častili svoga Boga, nego kuće da bi živjeli s njim. Dakle, građevinu u kojoj su se okupljali nazvali su "ecclesia-crkv", jer "ecclesia" je naziv za skup.

Tako nalazimo u ovim zgradama izvorna obilježja svjetovnih bazilika - velik prostor za prihvat brojnog skupa, vidljivost, čujnost, i dr. - ali također i posebno uređen dio prostora kao svetište.

Proturječnost zahtjeva

Veliki su zahtjevi u gradnji neke crkve. Treba biti otvorena za sve, jer kršćanski narod prihvaća sve ljude. Treba pjevati slavu Bogu. Treba omogućiti navještanje riječi. Treba omogućiti neposredan susret s našim Ocem koji je na nebesima.

Tu su zapravo zahtjevi proturječni, pogotovo u suvremenom bučnom svijetu koji je stalno u pokretu. Kako onda ostvariti zajedno otvorenost i tišinu, gostoljubivost i otajstvo ?

U pojedinim razdobljima u tome se uspjelo gotovo do savršenstva, što nas doista začuđuje s obzirom na promašaje u suvremenim izvedbama. Valja nam priznati da naše stoljeće nije bilo puno bolje od prethodnog u stvaranju izvornog i zadovoljavajućeg crkvenog graditeljstva.

Ljudi koji su gradili katedrale bili su u isto vrijeme pravi ljudi i pravi kršćani. Oni nikada nisu živjeli mimo svoga vremena, pa niti u tehničkim i znanstvenim dosegima. Imali su stalnu želju napraviti nešto bolje od drugih, i onda što više, što svjetlije, što čujnije ... , ali njihova umjetnost, znanost, želja i trud bili su na služenje njihovu Bogu. Pisali su kamenim slovima kako je njihov svijet bio kršćanski.

Uhvati nas vrtoglavica kad pomislimo kako Chartres nije brojio niti deset tisuća stanovnika u vrijeme izgradnje katedrale, koja je mogla primiti deset tisuća vjernika, a u isto vrijeme gradile su se i druge crkve u istom gradu.

Svakako je sadašnji svijet drukčiji od onoga iz dvanaestog stoljeća i nema svrhe raspravljati o valjanim razlozima onoga vremena. Ipak nastojmo za nas pronaći pouku iz povijesti.

Vidi se kako je graditeljstvo nepristran društveni svjedok svoga vremena. To svjedočenje je kadkad žalosno, kad govori o naraštajima podijeljenog naroda ili o samovoljnim i nečovječnim upraviteljima.

Crkveno graditeljstvo također ostavlja svjedočanske tragove o krajolicima iz naših gradova i sela i kršćanskih zajednica. Ta je zajednica suvremena, ujedinjena, otvorena svima, sretna da pripada Kristu, ili je uplašena, osrednja, mlaka? Sve su te značajke vjerno zapisane u kamenu, u željezu, cementu i staklu. Stoga ne zaboravljamo da crkvu čini zajednica.

Sjetimo se svečanoga Petrova govora: "Ugradjujte se kao živo kamenje u duhovni Dom."

Velika nada je u nama pri pomisli na duboke promjene u životu Crkve i kršćana. Ako bi svaka župska zajednica, svaka redovnička družba, svaka udruga i svaki vjernik uzeli k srcu živjeti katoličanstvo dvadesetoga stoljeća, pribivali bismo općoj obnovi sakralne umjetnosti, na svim područjima lijepoga.

Kad bi kršćani odgovorili na ovaj poziv u prilog sklada, jedinstva, povezanosti s okolnim fizičkim i intelektualnim svijetom, kad bi u svojem životu slavili Boga i iskazivali ljubav prema svome bližnjemu, te razumjeli kako je Kristova Crkva zapravo Crkva siromašnih, uređena kao siromašna kuća u Nazaretu, tada bi na zemlji nastale nove crkve u kojima naša djeca ne bi zaostajala i koje bi onda govorile svijetu o životnosti Božjega naroda.

Crkve za treće tisućljeće

Kakve su to onda crkve u kojima će se kršćani trećega tisućljeća okupljati i moliti? Nove gradnje ne će oponašati stilove iz prošlosti. Ništa gotičkoga, ništa bizantskoga. Novi materijali i nove tehnike.

Ali obilježje jednog vremena ima trajnu vrijednost. Ne treba graditi crkvu s mišlju kako je potrebno sve promijeniti, poput strojne proizvodnje novog modela. Valja izvesti velike promjene u estetici kao i u namještaju crkve.

Najbolja moderna arhitektura odlikuje se umjerenošću, izvornošću, uporabom pravih materijala i jednostavnim oblicima. Sve je u svaršenom skladu s religioznom arhitekturom.

U svijetu, gdje je toliko lažnoga bilo slavljeno kao najbolji izraz ljudskoga duha, Crkva će, nadamo se, predstaviti sebe u području graditeljstva i sakralne umjetnosti kao izvor nadahnuća za novu čovječnost.

Neodgodivosti

Ali ne skrivajmo poteškoće. Prvo glede programa. Kaže se kako je postavljanje problema već polovica rješenja. Kako napraviti program ako se ne zna što se želi? Primijetio bih kako je izgrađeno tisuću crkava a bez postavljanja najjednostavnijega pitanja: Što je crkva? Čini se nepotrebno pitanje, jer to svi znaju!

Pitam se, je li smisljeno graditi crkve isključivo radi bogoštovlja koja se upriličuju za Uskrs i Božić, a u obične nedjelje one će biti poluprazne ili

puste tijekom tjedna? Inače s pravom se ne dopušta koristiti crkve za potrebe koncerata, kazališta, kina i drugih skupova, a zbog moguće desakralizacije posvećena prostora. Građanska zajednica može izgraditi posebne prostore za takve namjene.

Je li takvo rasipanje evanđeosko gospodarenje? Ne bi li bilo bolje dogovorom između građanske i crkvene zajednice uskladiti potrebe za prostorom i onda ih zajedno koristiti. Tko će napraviti prvi korak? Koja će zajednica onda povećati zajednička dobra, uz manje troškove?

Ništa ne priječi slavljenje Božića, Uskrsa i župskih godova u građanskom prostoru odgovarajuće veličine uz njegovo posvećenje. Nedjeljna misa bi se mogla slaviti u nekoj župskoj višenamjenskoj dvorani, koja je predviđena u tu svrhu. Međutim, za manji broj vjernika pripremimo posebno mjesto, ne bilo kakvu prostoriju, za mise u radne dane, osobnu molitvu i klanjanje.

Spomenik na slavu arhitektu i/ili župniku i velikodušnim dobročiniteljima

Velika je kušnja za graditelja crkve da gradnjom sebi na slavu priprema spomenik. Arhitekt može ponešto biti slobodan u mašti i stvoriti umjetničko djelo, veliko djelo vrijedno objavljivanja u stručnom časopisu za arhitekturu. Sve je moguće, sve je dopušteno i neka se potroši koliko se hoće za veliku gradevinu, visoku, prekrivenu mramorom, mozaicima, staklom, s vratima od bronce, s ogromnim tornjevima, ali koliko je to korisno. Koliko takvih spomenika izgleda kao da su pali s neba i bez ikakve veze s okolinom, ili kao da ratuju sa susjednim kućama. Koliko bi više bilo evanđeoski da se kuće i crkve "vole", da budu u međusobnom skladu.

Upute za uporabu

I onda kad je umjetničko djelo završeno, može se ustanoviti da je akustika slaba, da je grijanje nedovoljno i nedostaju pomoćne prostorije, koje se inače nalaze uz svaki javni prostor. Osim toga, zajednica ne zna kako se sve to koristi. Prostor se ispuni zelenim biljkama, oltarima, cvijećem i svijećama-automatima.

Za došašće i korizmu djeca povješaju vijence u pokrajnim lađama, kor se ispuni prigodnim natpisima, a harmonij zauzme drugu stranu

prostorije. Neki život poput prašume prekrije umjetničko djelo, što bi za sebe moglo biti i pozitivno, ali spomenik nije građen u tu svrhu.

Posao skupine

Prostrano polje je priprema i izvedba gradnje. Međutim sve je to nekorisno ako se ne iskaže suvremenost i sklad a što se naziva crkveno graditeljstvo.

Puno toga zavisi o arhitektima, o onima koji poznaju svoj posao i koji znaju da je njihov trud na slavu Božju i na korist bližnjemu. Ako njihovo nadahnuće ima izvor u Svevišnjemu, onda će se i njihove sposobnosti umnožiti.

Možemo li još nešto dodati? Kad se poznaje radna sposobnost skupine, a snaga je još veća ako se posao izvodi u jedinstvu osoba koje stavljaju Krista na prvo mjestu u svome životu, onda se jako priželjkuje skupina arhitekata, inženjera, slikara, kipara, koji žive evanđelje zajedno u potpunom predanju Njemu.

Susrest ćemo ljude koji imaju puno poteškoća u sporazumijevanju, jer samo prividno surađuju na istom poslu; slušaju, ali se slabo razumiju.

Arhitekt ne gradi samo zato da bi netko drugi ispunio rupu. Slikar ne želi samo prikazati svoje umijeće; slikar i arhitekt si međusobno ne smetaju u radu.

Zidar, tesar, električar, kipar, kovač, slikar, keramičar, arhitekt, također i bakica koja pali svijeće pred Gospinim kipom i postavlja cvijeće na oltaru u svetištu, svi ujedinjeni oko župnika, s cijelom župom, svi oni su pozvani suradnici u gradnji crkve.